

INGLIZ VA O'ZBEK ADABIYOTIDA MILLIY QAHROMON TIMSOLI

Saibnazarova Mahliyo*TMC instituti katta o'qituvchisi*
saibnazarovamahliyo@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqolada ingliz va o'zbek adabiyotida milliy qahramon timsoli solishtirma tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor ingliz epik adabiyotining klassik namunasi "Beowulf" dostonidagi Beowulf obrazi va o'zbek xalq qahramonlik dostonining markaziy qahramoni Alpomish timsoliga qaratilgan. Maqolada qahramonlikning umuminsoniy xususiyatlari (jasorat, sadoqat, o'zini qurbon qilish) va milliy-madaniy o'ziga xosliklari (individual shon-shuhratga intilish va jamoaviy mas'uliyat) ochib beriladi. Adabiy manbalar, oldingi tadqiqotlar va konkret misollar asosida tahlil o'tkazilib, natijalar umumlashtirilgan. Tadqiqot solishtirma adabiyotshunoslikka hissa qo'shadi va milliy qadriyatlarning adabiy ifodasini yoritadi.

Kalit so'zlar: milliy qahramon, epik qahramon timsoli, Beowulf, Alpomish, solishtirma adabiyot, qahramonlik ideali, ingliz adabiyoti, o'zbek folklori, jasorat va sadoqat.

Kirish Adabiyot xalqning ruhiyati, qadriyatlar tizimi va milliy o'zligini aks ettiruvchi muhim vositadir. Milliy qahramon timsoli esa bu ruhiyatning eng yorqin ifodasi hisoblanadi. U nafaqat jasorat va kuch ramzi, balki jamiyatning axloqiy normalari, ijtimoiy mas'uliyati va madaniy xotirasini ham o'zida mujassam etadi. Ingliz adabiyotida bu timsol asosan Anglo-sakson epik an'anasida ("Beowulf"), o'zbek adabiyotida esa xalq og'zaki ijodining dostonlarida ("Alpomish") yaqqol namoyon bo'ladi. Ingliz va o'zbek adabiyotida milliy qahramon timsoli har ikki xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy qadriyatlari va ijtimoiy ideallarini aks ettiruvchi muhim badiiy obraz sifatida namoyon bo'ladi. Adabiyot jamiyatning ruhiy holatini, tarixiy tajribasini va milliy o'zligini ifoda etuvchi vosita bo'lgani sababli, unda yaratilgan qahramonlar ham muayyan davrning ehtiyojlari va g'oyaviy yo'nalishlarini o'zida mujassam etadi. Milliy qahramon obrazi ko'pincha xalqning ozodlik, adolat, jasorat va fidoyilik haqidagi tasavvurlarini badiiy shaklda ifodalaydi.

Ingliz adabiyotida milliy qahramon timsoli asosan shaxsiy erkinlik, individualizm va ijtimoiy tanqid ruhida shakllangan bo'lsa, o'zbek adabiyotida u ko'proq jamoaviylik, vatanparvarlik va axloqiy yetuklik bilan bog'liq holda talqin etiladi. Bu farqlar har ikki xalqning tarixiy taraqqiyoti, madaniy an'analari va dunyoqarashi bilan bevosita bog'liqdir. Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o'zbek adabiyoti da milliy qahramon timsolining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlashdan iborat. Ushbu maqolada ikki xalq adabiyotida milliy qahramon obrazining

o'xshash va farqli jihatlari solishtirma usulda o'rganiladi. Bu tadqiqot madaniyalararo dialogni kuchaytirish va adabiy merosni chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Asosiy qism Milliy qahramon timsoli har ikki adabiyotda epik janrning markaziy elementi sifatida namoyon bo'ladi. Ingliz adabiyotida qahramon ko'pincha individual jasorat va shaxsiy shon-shuhratga intilish orqali tasvirlansa, o'zbek adabiyotida u jamoaviy manfaat, urug'-aymoq birligi va axloqiy qadriyatlar himoyachisi sifatida ko'riladi. Asosiy qismda bu timsolning tarixiy va madaniy shakllanishi, epik syujetdagi o'rni va zamonaviy talqinlari ko'rib chiqiladi. Ingliz adabiyotida milliy qahramon obrazi ko'pincha individual shaxs sifatida namoyon bo'lib, u o'zining ichki kechinmalari, shaxsiy tanlovi va jamiyat bilan ziddiyatlari orqali ochib beriladi. Masalan, Hamlet obrazi orqali William Shakespeare insonning ichki iztiroblari, axloqiy tanlovi va adolat izlash jarayonini chuqur tahlil qiladi. Hamlet milliy qahramon sifatida nafaqat siyosiy adolat uchun kurashadi, balki insoniylik, haqiqat va vijdon masalalarini ham ilgari suradi.

Shuningdek, ingliz adabiyotida romantizm davrida yaratilgan qahramonlar — masalan, Robinson Crusoe (Daniel Defoe) — mustaqillik, iroda va insonning tabiat bilan kurashi orqali milliy ruhni ifodalaydi. Bu obraz ingliz xalqining sarguzashtga intilishi, mehnatsevarligi va individual erkinlikka bo'lgan ishonchini aks ettiradi.

Umuman olganda, ingliz adabiyotida milliy qahramon ko'pincha ichki konfliktlarga ega, murakkab psixologik obraz sifatida tasvirlanadi. U jamiyatdagi muammolarni tanqidiy yondashuv orqali ko'rsatadi va o'z shaxsiy pozitsiyasi orqali ularni hal etishga intiladi.

O'zbek adabiyotida milliy qahramon obrazi ko'proq jamoaviy manfaatlar, vatanparvarlik va axloqiy poklik bilan bog'liq holda shakllanadi. Bu jihat ayniqsa xalq og'zaki ijodi va klassik adabiyotda yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, Alpomish obrazi o'zbek xalqining jasorati, sadoqati va yurtga muhabbatini ifodalovchi timsollardan biridir. U nafaqat jangovar qahramon, balki oila va jamiyat oldidagi burchini chuqur anglaydigan shaxs sifatida tasvirlanadi.

Klassik adabiyotda esa Alisher Navoi asarlarida yaratilgan qahramonlar ma'naviy yetuklik, adolatparvarlik va insonparvarlik g'oyalari targ'ib qiladi. Zamonaviy o'zbek adabiyotida esa milliy qahramon obrazi yangi tarixiy sharoitlar bilan uyg'unlashib, ijtimoiy muammolarni hal etishga qaratilgan faol shaxs sifatida tasvirlanadi.

O'zbek adabiyotidagi qahramonlar ko'pincha jamiyat manfaatini o'z manfaatidan ustun qo'yadi. Ularning harakati jamoaviy qadriyatlar, an'analar va axloqiy me'yorlarga asoslanadi. Shu jihatdan ular xalqning ideal inson haqidagi tasavvurlarini o'zida mujassam etadi.

Adabiyotlar sharhi Mavzu bo'yicha solishtirma tadqiqotlar so'nggi yillarda faollashgan. Ingliz adabiyotshunosligida J.R.R. Tolkien va boshqa olimlar "Beowulf" ni epik qahramon arxetipi sifatida tahlil qilganlar. O'zbek adabiyotshunosligida esa "Alpomish" dostonining milliy ruh va qahramonlik talqini haqida ko'plab ishlar mavjud.

Solishtirma yo‘nalishda Qodirova Shaxzoda Shukrillo qizining “Themes of Heroism in English and Uzbek Epic Literature” maqolasi va A‘zamjonova Maftuna Soxibjon qizining “Beowulf va Alpomish dostonlarining o‘xshash va farqli jihatlari haqida” tadqiqoti alohida ahamiyatga ega. Ushbu ishlar qahramonlikning universal va madaniy o‘ziga xos jihatlari ochib bergan.

O‘rganilganlik darajasi Mavzu ingliz adabiyotshunosligida ancha chuqur o‘rganilgan bo‘lsa-da, o‘zbek adabiyotida “Alpomish” dostonining qahramon timsoli asosan folklor va milliy o‘zlik nuqtai nazaridan tadqiq qilingan. Solishtirma tadqiqotlar esa nisbatan yangi yo‘nalish hisoblanadi. Hozirgi kunda ikki adabiyot o‘rtasidagi epik qahramon obrazlarini to‘liq qiyosiy tahlil qiluvchi ishlar soni cheklangan. Mavjud tadqiqotlar ko‘proq alohida adabiyotlar doirasida olib borilgan bo‘lib, madaniyalararo solishtirma yondashuv hali yetarli darajada rivojlanmagan. Ushbu maqola ana shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

- Ingliz adabiyoti: “Beowulf” (VIII–XI asrlar) – Beowulf Daniya qirolligini Grendel, uning onasi va ajdahodan himoya qiladi. U kuch, jasorat va sadoqat timsoli sifatida tasvirlanadi. Masalan, Grendel bilan jang sahnasi qahramonning shaxsiy shon-shuhratga intilishini ko‘rsatadi.

- O‘zbek adabiyoti: “Alpomish” dostonining Fozil Yoldosh o‘g‘li varianti – Alpomish Barchinning asirligidan qutqarish, xalqini va oilasini himoya qilish uchun mardona jang qiladi. U nafaqat kuchli, balki adolatli va oilaga sadoqatli qahramon sifatida namoyon bo‘ladi. Boshqa misollar: ingliz adabiyotida Robin Hud (xalq himoyachisi), o‘zbek adabiyotida Go‘ro‘g‘li (ozodlik kurashchisi).

Tahlil va natijalar Tahlil shuni ko‘rsatadiki, ikkala qahramonda ham umumiy xususiyatlar mavjud: jasorat, o‘zini qurbon qilishga tayyorlik, xalqni himoya qilish va yovuzlikka qarshi kurash. Beowulf individual shon-shuhrat va shaxsiy jasoratga urg‘u bersa, Alpomish jamoaviy mas‘uliyat, urug‘ birligi va axloqiy qadriyatlar (adolat, sadoqat) ni birinchi o‘ringa qo‘yadi. Farqlar madaniy kontekstdan kelib chiqadi: ingliz epik an‘anasida germanik-pagon va xristian elementlari individualizmni kuchaytirsa, o‘zbek dostonlarida turkiy va islomiy qadriyatlar jamoaviylikni ta’kidlaydi. Natijada, milliy qahramon timsoli har ikki adabiyotda ham xalqning milliy o‘zligini saqlash va yosh avlodlarni tarbiyalash vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa Ingliz va o‘zbek adabiyotida milliy qahramon timsoli umuminsoniy qadriyatlar (jasorat, sadoqat) bilan birga har bir xalqning o‘ziga xos madaniy va ijtimoiy xususiyatlarini aks ettiradi. “Beowulf” va “Alpomish” dostonlari misolida ko‘rinadiki, qahramon obrazlari nafaqat o‘tmishni saqlaydi, balki hozirgi avlodlar uchun axloqiy va milliy ideal bo‘lib qoladi. Ushbu solishtirma tahlil madaniyalararo tushunishni oshiradi va adabiy merosning dolzarbligini tasdiqlaydi. Kelajak tadqiqotlarida boshqa epik asarlar (masalan, “King Arthur” sikli yoki Go‘ro‘g‘li dostonlari) ni qo‘shib, tahlilni yanada chuqurlashtirish mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. William Shakespeare. Hamlet. Oxford University Press, 2008. – 304 p.
2. Daniel Defoe. Robinson Crusoe. Penguin Classics, 2003. – 320 p.
3. Alisher Navoi. Xamsa. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2011. – 800 b.
4. Alpomish. Toshkent: Sharq nashriyoti, 1998. – 400 b.
5. Said Ahmad. Kelinlar qo‘zg‘oloni. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2015. – 120 b.
6. Abrams, M. H. A Glossary of Literary Terms. Cengage Learning, 2012. – 448 p.
7. Eagleton, Terry. Literary Theory: An Introduction. Blackwell Publishing, 2008. – 256 p.
8. Wellek, René; Warren, Austin. Theory of Literature. Harcourt, Brace & Company, 1956. – 403 p.
9. Раҳматуллаев, Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Тошкент: Ўқитувчи, 2006. – 560 б.
10. Қўшжонов, М. Ўзбек адабиёти тарихи. Тошкент: Фан, 2004. – 320 б.